

KORXONALARNING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA ICHKI AUDIT TESHIRUVI VA TAHLILINI SAMARALI TASHKIL ETISH ISTIQBOLLARI

Sobirjonova Nodira Rustamjon qizi

Namangan muhandislik-texnologiya instituti magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqotning maqsadi korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda ichki auditdan foydalanishdan iborat. Natijalar ichki audit sifati va moliyaviy barqarorlik o'rtasidagi ijobiy munosabatni baholaydi va taklif qiladi.

Kalit so'zlar: Ichki audit, ichki audit funksiyasi, audit sifati, moliyaviy barqarorlik, samaradorlik

ПЕРСПЕКТИВЫ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ВНУТРЕННЕЙ РЕВИЗИОННОЙ ПРОВЕРКИ И АНАЛИЗА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

АННОТАЦИЯ

Целью данного исследования является использование внутреннего аудита для обеспечения финансовой устойчивости предприятий. Результаты оценивают и предполагают наличие положительной связи между качеством внутреннего аудита и финансовой стабильностью.

Ключевые слова: внутренний аудит, функция внутреннего аудита, качество аудита, финансовая устойчивость, эффективность.

PROSPECTS OF EFFECTIVE ORGANIZATION OF INTERNAL AUDIT INSPECTION AND ANALYSIS IN ENSURING THE FINANCIAL STABILITY OF ENTERPRISES

ANNOTATION

The purpose of this study is to use internal audit to ensure the financial stability of enterprises. The results estimate and suggest a positive relationship between internal audit quality and financial stability.

Key words: Internal audit, internal audit function, audit quality, financial stability, efficiency

KIRISH

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash sharoitida har qanday korxonalar va tashkilotning asosiy maqsadi biznes cheklovlarini yengib o'tish va moliyaviy jihatdan barqaror bo'lishdir. Shu sababli mamlakatimizda korxonaning har tomonlama samarali faoliyat yuritishi, moliyaviy barqarorlikka erishishi uchun ichki auditorlar xizmatidan foydalanishi zarurati paydo bo'ladi.

Bozor infratuzilmasining unsurlari, avvalambor, auditorlik tashkilotlari faoliyatining o'zimizga xos, milliy standart asosida faoliyat yuritishni talab qiladi. Shu bilan birgalikda bozor munosabatlarini jadallashtirishda respublikamizning jahon bozoriga chuqurroq integratsiyalashuvi iqtisodiy islohotlarni rivojlantirishni, iqtisodiy munosabatlarni yanada kengroq amalga oshirish uchun auditorlik faoliyatini xalqaro andozalarga moslashtirishni ham taqozo qilmoqda.

Ichki audit har bir tashkilotda muhim ahamiyatga ega, chunki rahbariyat tashkilotning manfaatdor tomonlariga tashkilotning moliyaviy holati yoki holati to'g'risida hisobot berish uchun javobgardir. Har qanday tashkilotning aktivlarini boshqarishni takomillashtirishda ichki audit muhim ahamiyatga ega va bu bunday tashkilot faoliyatini yaxshilashga yordam beradi. Xo'jalik yurituvchi sub'ektlar samaradorligini oshirish vositalarini yanada mukammalroq ishlab chiqish maqsadida ularning moliyaviy barqarorligini tahlil qilish va tekshirish metodologiyasini chuqur o'rganish zarurligi va maqsadga muvofiqligi quyidagi holatlar bilan belgilanadi.

Birinchi, texnologik bazani modernizatsiya qilish va innovatsion rivojlanish modeliga o'tish bo'yicha mamlakatimiz korxonalarida oldida turgan keng ko'lamlil vazifalarni to'laqonli amalga oshirish.

Ikkinchi, korxonalar va tashkilotlarda o'tazilayotgan tashqi tekshiruvlar sifatiga qo'yiladigan talablarni kuchaytirish va ichki auditorlik faoliyatini tashqi auditorlik faoliyati hamda soliq auditi bilan integratsiyalash.

Uchinchi, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar rivojlanishining jadallashishi ularning moliyaviy barqarorligining o'zgarishiga olib keladi, bu nafaqat tashqi bozor kon'yunkturasi parametrlarining, balki ichki omillarning ham faoliyatiga ta'sirining mohiyatini o'rganishni talab qiladi. Korxonalar ularning namoyon bo'lish mexanizmlarini baholash va faoliyatning barqaror va inqirozli sharoitlariga xos bo'lgan moliyaviy barqarorlikni saqlash manbalarini aniqlash usullarini ishlab chiqish.

To'rtinchi, auditorlik faoliyatining milliy standartlari umume'tirof etilgan xalqaro audit standartlariga to'liq mos emas, bu esa xorijiy investorlarda mahalliy korxonalar moliyaviy hisobotlarining haqqoniyligini tushunish ko'nikmasining shakllanishini ta'minlamayapti. Xalqaro, shu jumladan O'zbekiston iqtisodiyoti rivojlanishining jadallashuvi hozirgi vaqtda korxonalar va tashkilotlarning moliyaviy

barqarorligini baholash masalalarini yanada chuqurroq o'rganish bilan uning tahlili va doimiy audit nazoratini olib borishni talab qiladi.

Beshinchidan, korxonalarining rasmiy hisobotlarining buxgalteriya hisobi to'g'risidagi qonun hujjatlariga muvofiqligini aniqlash, ishonchligi va to'g'riligini nazorat qilish kelgusi 12 oy ichida ularning moliyaviy barqarorligini to'g'ri baholash imkonini beradi, bu esa korxonalarining moliyaviy hisobotlari auditi doirasidagi barcha o'zgarishlarni prognozlashda moliyaviy barqarorlikni tahlil qilishni tegishli ravishda tizimli ishlab chiqishni talab qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Iqtisodchi olim Y.N. Makarenko korxonalar va tashkilotlarda ichki audit xizmatining tashkil qilinishining zarurati sifatida quyidagi omillarni keltirgan:

- tashkilot tashkiliy-boshqaruv tizimining ko'p tabaqaliligi;
- korxonalar faoliyati miqyosi kengayishi va uning turi o'zgarishi;
- mutaxassislar maslahatiga talab;
- xorijiy investitsiyalarni jalb etish ehtiyoji;
- aksionerlik jamiyatlari mulkdorlarining menejerlar ishini baholashga talab va

x.k

Tadqiqotning maqsadi korxonalarining moliyaviy barqarorligini tahlil qilish va tekshirishning uslubiy vositalarini ishlab chiqishdan iborat bo'lib, ular oqilona mehnat xarajatlari bo'yicha audit sifatini oshiradi. Ushbu maqsadga erishish quyidagi vazifalarni belgilash va hal qilishni o'z ichiga oladi:

sanoat korxonasining moliyaviy barqarorligi modelini ishlab chiqish, bu auditorlarga tekshirilayotgan korxonalar barqarorligi yoki beqarorligining haqiqatda erishilgan va bashorat qilingan darajasini baholash imkonini beradi;

korxonalarining moliyaviy barqarorligini tekshirish usullarini ishlab chiqishda riskologiya usullarining o'rni va rolini aniqlash, shuningdek, tekshirilayotgan tashkilotning ish sharoitlaridan kelib chiqqan holda moliyaviy barqarorlikni tekshirish bo'yicha tahliliy protseduralar mazmunini o'rganish;

hisobotning aniq ob'ektlari auditi mazmuniga operatsion sharoitlarning (tashqi muhit) ta'sirini aniqlashtirish va kompaniyaning o'z faoliyatini uzluksiz amalga oshirish qobiliyatini baholashni umumlashtirish.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, auditorlarning respublika jamoat birlashmalarini Xalqaro buxgalterlar federatsiyasi bilan o'zaro hamkorligini kuchaytirish, shu jumladan auditorlik tashkilotlarini XAS hujjatlarini qo'llash, ushbu standartlarni qo'llash bo'yicha jahonning ilg'or tajribasini ommalashtirishni tashkil etish masalalarida faol uslubiy jihatdan qo'llab-quvvatlash choralarini ko'rish lozim. Buxgalteriya hisobi va audit sohasida mutaxassislarni tayyorlash hamda auditorlar malakasini oshirishning ilg'or usullarini joriy etish, korxonalar va tashkilotlar barqaror

operatsion samaradorligi, tashkiliy samaradorligi va tashkiliy ko'rsatkichlariga ega bo'lishi uchun korxonada rahbariyati tajriba va malakali auditorlar bilan to'ldirilgan funktsional ichki audit bo'limi mavjudligini ta'minlashi kerak. Shuningdek, korxonada xodimlarning ish samaradorligini oshirish uchun korxonada rahbariyati ichki audit bo'limi o'z faoliyatida to'liq mustaqil bo'lishini ta'minlashi kerak. Tashkilot ichidagi auditorlik vazifalari tashkilot ehtiyojlari va afzalliklariga qarab doimiy ravishda ortib borayotganligi sababli, auditorlar ichki audit funksiyasining kuchi har bir tashkilotda, ayniqsa tashkilot faoliyatini yaxshilashda qanchalik kuchli ekanligini bilishlari kerak. Shunday qilib, tadqiqot ichki audit funksiyasi tashkilot faoliyatini qanday yaxshilashi mumkinligini ko'rsatadi.

Korxonada va tashkilotda ichki audit xizmatining tashkil qilinishi quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- material hamda mehnat resurslaridan samaraliroq foydalanish;
- moliyaviy hisobot sifatini oshirish yo'li bilan samarali shartlarda investisiyalarni jalb etish;
- xarajatlarni qisqartirish;
- korxonada tavakkalchiligini pasaytirish.

Ichki auditning xizmatining samarali faoliyat yuritishida uning boshqa bo'limlardan mustaqilligi katta rol o'ynaydi, bunda ichki audit xizmati to'g'ridan-to'g'ri korxonada boshqaruviga bo'ysunadi. Ichki audit xizmati o'z vazifalari va funksiyalarini bajarishi uchun esa unda tajribali mutaxassislar faoliyat yuritishlari talab qilinadi. Bu bo'yicha talablar O'zbekiston Respublikasi "Ichki audit xizmati xodimlarini sertifikatlash tartibi to'g'risida"gi nizomda ham keltirilgan. Ushbu nizomga asosan ichki audit xizmati asosan quyidagi uch element birgalikda ishlatilganda tashkilotning moliyaviy faoliyatida, shuningdek, buxgalteriya hisobida tavakkalchilikning pasayishini ta'minlaydi:

- nazorat muhiti;
- hisob tizimi;
- nazorat jarayonlari;

Chunonchi, moliyaviy hisobot e'lon qilinganidan keyin auditorlik tashkiloti tekshirilgan hisobot davriga taalluqli hodisa haqida xabar topsa va moliyaviy hisobotga tuzatishlar kiritilishini yoki unda axborot ochib berilishini talab qilsa, auditorlik tashkiloti:

- moliyaviy hisobotni qayta ko'rib chiqish zarurati haqidagi masalani ko'rib chiqishi;
- uni xo'jalik yurituvchi sub'ekt rahbariyati bilan muhokama qilishi;
- bunday vaziyatlarda maqsadga muvofiq bo'lgan choralarni ko'rish lozim.

NATIJAR VA MUHOKAMA

Fikrimizcha, mamlakatimiz korxonalarida ichki audit xizmati bo‘limini tashkil qilish rus iqtisodchi olimi Y.N. Makarenko tomonidan ishlab chiqilgan ichki audit xizmatini tashkil qilishning bosqichlari asosida amalga oshirilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi(1-jadval).

1-jadval

Ichki audit xizmatini tashkil qilish bosqichlari №	Bosqichning nomi	Bajariladigan ishlar
1.	“Ichki audit bo‘limi to‘g‘risi”da nizomning ishlab chiqilishi	Bo‘lim huquq va majburiyatlari, maqsadi, vazifalari, tizimi va boshqalarni ishlab chiqish
2.	Strategik rejaning ishlab chiqilishi	Ichki nazoratning barcha elementlari benuqson faoliyat yuritishi va hokazo
3.	Dastlabki rejaning ishlab chiqilishi.	Faoliyat sohaslarining aniqlanishi, riskni baholash modeli va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xarajatlar tahlilini ishlab chiqish
4.	Ichki audit bo‘limi tizimi(shtat)ni aniqlash	Xodimlarning professional kompetentligi, bilimi darajasi, stajini baholash, shtat jadvalini tasdiqlash va x.k.
5	Ichki audit standartlarini ishlab chiqish.	Audit maqsadi va asosiy prinsiplarini ishlab chiqish, auditni rejalashtirish, ichki audit tavakkalchiligini baholash
6	Professional standartlarni qabul qilish.	Asosiy yo‘nalish va qoidalari, ichki audit ish hajmi va qo‘llaydigan metodlari, shuningdek, ichki audit bo‘limini boshqarish prinsiplarini ishlab chiqish
7	Mustaqil auditorlar(tashqi audit) bilan hamkorlik.	Mustaqil auditorlar bilan hamkorlik darajasini tayinlash, joriy va kelgusi ish rejalarini muhokama qilish va tasdiqlash.
8	Hisobot tizimini ishlab chiqish.	Ma‘lumotdan foydalanuvchilar talablarini hisobga olish, hujjat aylanish grafigi va sxemasi, ishchi hujjatlar tarkibi va ularni saqlash tartibi, tekshiruv natijalari bo‘yicha hisobot tizimini ishlab chiqish

Ushbu jadvalga ko‘ra, ichki audit bo‘limining samarali faoliyat yuritishida ichki audit xodimlarining ish yuritish qoidalari, prinsiplari, metodlari, ish hajmi va ishchi hujjatlar tarkibi belgilanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan kelib chiqib,

fikrimizcha, quyidagi takliflar mamlakatimizda korxonalarda ichki auditni samarali tashkil qilinishida katta ahamiyat kasb etadi:

1. Ichki audit xizmati xodimlarining malakasini xalqaro standartlar talablaridan kelib chiqqan holda muntazam oshirib borish hamda audit standartlariga qat'iy rioya etilishini talab qilish.

2. Ichki auditorlarning mustaqilligi, ob'ektivligi va javobgarligini ifodalovchi ichki audit professional standartlarini qabul qilish zarur.

3. Ichki auditorlarning ichki auditni amalga oshirish va rasmiylashtirish bo'yicha korxonada boshqaruv kengashi tomonidan tasdiqlanadigan korxonada ichki standartlarning qabul qilinishi zarur.

Ichki audit bo'limining korxonada ichki standartlariga asosan ish yuritishi auditorlik tekshiruvlari ish jarayonlarini qisman kamaytirish, tekshiruv sifatini oshishi, audit bo'yicha bajariladigan ishlar samarasini oshishi, auditni tashkil qilish va o'tkazish texnologiyasi zamonaviylashishi va ratsionallashtirishga olib keladi. Natijalarga asoslanib, auditorlar muammolar va moliyaviy barqarorlikka ta'sirini tushunishlari uchun xodimlar va rahbariyatning xabardorligini maksimal darajada oshirish kerak. Hujjat ichki audit sifati va moliyaviy barqarorlikka oid muhim dalillarni taqdim etish orqali muhim hissa bo'lib qoladi. Tadqiqot ichki audit sifatining moliyaviy jihatdan muhim rolini ochib beradi; yuqori audit sifati kompaniyaning moliyaviy barqarorligi darajasiga bevosita ta'sir qiladi. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ichki audit funktsiyasi va samaradorligi korxonaning moliyaviy natijalariga hissa qo'shadi.

XULOSA

Xulosa sifatida aytib o'tish kerakki, audit amaliyotida ichki audit xizmati tashkil qilingan va samarali faoliyat yuritayotgan korxonalarda resurslardan samarali foydalanish, buxgalteriya hisobini tashkil qilinishi va moliyaviy hisobotlarning ishonchlilik darajasi ancha yuqori. Chunki ichki auditning samarali tashkil qilinganidagina xo'jalik sub'ektlari unumdor faoliyat yuritadi, bu esa butun jamoat ishlab chiqarish samaradorligining shartlaridan biridir. Albatta ichki audit xizmatining tashkil qilinishi korxonaning ichki audit xizmati tashkil qilinmaganligiga nisbatan sarf-xarajatlarning kamayishi, qo'yilishi mumkin bo'lgan xato va kamchiliklarning hamda bularning natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan turli xil jarimalar, ko'zda tutilmagan xarajatlarning oldi olinadi.

Shundagina korxonada ichki auditning tashkil qilinganligi samarasi yaqqol ko'rinadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 10 noyabrdagi “Auditorlik faoliyati to‘g‘risida” Qonuni
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 2021 yil 5 maydagi 280-sonli “Ichki audit xizmati xodimlarini tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” qarori
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-sentabrdagi O‘zbekiston Respublikasida Auditorlik faoliyatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida PQ-3946-son [qarori](#)
4. Abbott, L. J., Daugherty, B., Parker, S., & Peters, G. F. (2016). Internal Audit Quality and Financial Reporting Quality: The Joint Importance of Independence and Competence. *Journal of Accounting Research*, 54(1), 3–40.
5. Макаренко Е.Н. Внутренний аудит в системе управления предприятием. - М.: Управленческий учет, №2, 2011 г.
6. Hutchinson, M., & Zain, M. (2009). Internal audit quality, audit committee independence, growth opportunities and firm performance. *Corporate Ownership & Control*, 7(2), 50-65. Available at: <https://doi.org/10.22495/cocv7i2p4>.
7. Sayar, H. (2018). The effect of audit quality on firm performance: Evidence from Malaysia. *European Accounting Review*, 16(4), 72-88.